

Література

1. Давид Р., Жоффре-Спиноза К. Основные правовые системы современности. — М.: Международ. отп., 1998.
2. Рабинович П. М. Основи загальної теорії держави і права. — 1993. — С. 69.
3. Пашукаєв Е. Б. Общая теория права и марксизм // Избр. произв. по общей теории права и государства. — М., 1980. — С. 113.
4. Юдін З. Загальна характеристика договору: До питання нормативності договірних актів // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. — О., 2001. — Вип. 12. — С. 392.
5. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. — М.: Юристъ, 1997.
6. Баймуратов М., Резниченко С. Нормативно-правовой договор как источник конституционного права Украины // Юридический вестник. — 1998. — № 1. — С. 88–93.
7. Конституція України. — К.: Право, 1996. — С. 128.
8. Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20–21. — С. 190.
9. Стефанюк В. Адміністративний договір — вимога сьогодення // Право України. — 2003. — № 11. — С. 11–16.
10. Конституція України. — К.: Право, 1996.

УДК 342.728

В. Кравчук,
*здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,
викладач кафедри історії держави і права
Тернопільської академії народного господарства*

**ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Важливою характеристикою діяльності громадських організацій є принципи їхнього функціонування. Це основні підходи, усталені концепції, головні напрямки, своєрідні межі буття цих громадських утворень.

Науці відомо, що принципи — це основоположні ідеї, які продиктовані основними закономірностями процесів і явищ, котрі визначають основний зміст, форми, методичні рекомендації до використання сутності цих закономірностей на практиці. У нашому дослідженні під принципами діяльності громадських організацій в громадянському суспільстві ми розуміємо такі провідні ідеї, що витікають з головних закономірностей їх правового функціонування і розвитку, з психології сприйняття людиною цих закономірностей, правової дійсності та характеру цієї діяльності.

Нині залишається малодослідженим питання щодо принципів діяльності громадських організацій, їхня роль у розбудові громадянського суспільства надзвичайно велика, але на яких саме засадах вони повинні функціонувати, яким чином підвищувати якість своєї роботи, на яких ідеях має ґрунтуватися ефективно досягнення ними того рівня, який дозволить їм зайняти належне місце у суспільстві і, нарешті, домогтися омріяної мети — становлення стабільного громадянського суспільства в Україні?

Найголовнішою і загальною ідеєю, на якій фактично ґрунтується трансформація нашого суспільства можна сформулювати так: держава підпорядковується служінню громадянському суспільству і спрямовує свою діяльність на забезпечення рівних можливостей для всіх як основи соціальної справедливості [1].

Соціальна справедливість у сучасному світі домінує як загальна і основна ідея розвитку суспільства. Вона настільки основна і домінуюча, що решта суспільних категорій розглядаються через її призму. Зміна суспільної формації, яка відбувається в Україні, скасовуючи попередню систему соціальної справедливості, заміняє її системою іншого соціального типу, більш високого порядку. Щоправда, ця заміна поки що виглядає не досить реально і залишається для більшості мрією. Якщо український народ фактично розпався на дві нерівноцінні за чисельністю частини — 95% бідних та 5% багатих [2], то навряд чи можна говорити про соціальну справедливість. Лише справжнє демократичне та громадянське суспільство здатне наповнити ідею справедливості реальним змістом.

Отже, насамперед, слід забезпечити сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства шляхом утвердження ставлення до нього як до асоціації рівноправних і вільних людей, яка забезпечує узгодження їхніх інтересів на засадах самоорганізації і державно-правового регулювання.

Аналізуючи вищезазначені положення, ми можемо виокремити найменше три основні принципи діяльності громадських організацій. Перший з них — це обумовленість її безпосередніми життєвими потребами та інтересами людей, які є активними носіями певних, визначених юридичними нормами прав і свобод, що є рівними для всіх і обумовлені досягнутим рівнем розвитку суспільства. На фундаменті своїх основних особистих інтересів, їхньої єдності та для вирішення спільних проблем, що постають на шляху їх здійснення, індивіди утворюють ті чи інші громадські організації.

Другий — свобода і рівність людей, які об'єднуються в певну організацію. Свобода, як зазначає В. М. Селіванов, багатомірна за своїм класичним визначенням [3], категорія — це право робити все те і займатися всім тим, що не шкодить іншому. Свобода без рівності існувати не може, хоча рівність становить загрозу для свободи. Незважаючи на цей парадокс (ця дилема і досі залишається нерозв'язаною та актуальною), ці два фундаментальні, хоча й суперечливі, ідеали, надалі залишаються важливими для становлення і розвитку громадянського суспільства та демократії, а отже і для функціонування громадських організацій.

Третій принцип державно-правового регулювання, який означає, що громадські організації повинні діяти в межах Конституції та законів. Це висновує врегулювання відносин громадянського суспільства правом на засадах унормування свободи та рівності учасників громадського спілкування. Ці відносини за своїм визначенням повинні бути вільними від безпосереднього управлінського втручання з боку владних інститутів держави, а тому регулюються правом, яке передбачає формально визначені межі свободи діяльності громадських організацій, гарантує їм можливість діяти на власну відповідальність.

Очевидно, що у відносинах громадських організацій з державою необхідне дотримання певного балансу, щоб ні одна із сторін не переважила: держава, захопившись владними прагненнями може призвести до авторитаризму і далі, а громадські організації, захоплені відстоюванням своїх інтересів, можуть призвести до анархії і далі. Тобто, для реального формування повноцінного громадянського суспільства необхідна сильна держава і потужний комплекс громадських структур, а відносини між ними повинні бути партнерськими [4]. Протиставлення, в такому випадку, держави і громадянського суспільства не є виправданим та доцільним.

Далі, логічно, засадами функціонування громадських організацій є добровільність, самодіяльність, саморегулювання та самоврядування. Ці принципи становлять основу організації та діяльності всіх об'єднань громадян і випливають із самої суті громадянського суспільства. Індивіди безпосередньо та добровільно формують певні інститути для колективного задоволення своїх потреб та інтересів, для вирішення питань своєї життєдіяльності, створюють для себе правила поведінки, якими керуються у своїй діяльності, самостійно приймають спільні рішення і самі їх виконують [5]. Головною ознакою цих інститутів є те, що вони утворюються не державою, а самими індивідами, і тому їх реальне функціонування є показником громадянської зрілості суспільства, усвідомлення ним своїх власних потреб, рівня його самосвідомості.

Наступний принцип діяльності громадських організацій — солідарність, яка передбачає єдність і цілеспрямоване об'єднання людей довкола основних, визначених ними ж цілей і цінностей — як поточних, так і перспективних. Ідея солідарності ґрунтується на допомозі сильніших слабшим, на взаємній підтримці один одного. З цих же міркувань можна назвати і гуманізм однією з важливих засад функціонування громадських організацій.

В цілому, гуманізація суспільства — поступове повернення до цінностей гуманізму на принципово новій основі — є однією з виразних тенденцій сучасного суспільно-політичного розвитку [6]. Вона вбирає в себе елементи нової етики, що розглядають суспільство як середовище гармонійного поєднання людини і колективу, суспільних та політичних інститутів. Одним із виявів гуманізму в Україні є процес зростання кількості громадських організацій та різноманітних рухів, що свідчить про перебування нашої держави і суспільства в перехідному стані — від державно-правового моноцентризму до поліваріантних форм існування, а також про поступове дозрівання громадської активності.

Варто також наголосити на принципі демократизму діяльності громадських організацій. Поняття «демократія» використовується не тільки для характеристики форми правління чи політичного режиму, а й для означення будь-якої організації, в якій забезпечується рівноправна участь її членів в управлінні та прийнятті рішень. Зміст цього терміну в контексті нашої проблематики означає не що інше, як владу (перевагу) більшості учасників організації, яка все ж поважає права і думки меншості.

Функціонування громадських організацій повинно бути гласним, публіч-

ним, з можливістю критики недоліків у їхній діяльності з боку будь-яких суб'єктів громадського спілкування. Цей принцип є дуже важливим, оскільки гласність — це той інструмент, засіб, яким суспільство контролює стан справ у всіх сферах життя.

Важливим у діяльності таких громадських утворень є також професіоналізм та високий моральний, етичний рівень осіб, котрі в них працюють. Характерними особливостями для таких осіб є: 1) праця, яка базується на обґрунтованих меті і напрямках суспільного розвитку, конкретній організації і регулюванні суспільної життєдіяльності та свідомості, поведінки і діяльності певної групи людей; 2) вказана праця є вельми відповідальною, інтелектуальною та психологічно насиченою, оскільки полягає в осмисленні великої кількості інформації та впливові на людей; 3) відповідно важливими є вимоги щодо особистої обдарованості, підготовки, знань і досвіду. Масштабність, новизна і складність завдань, які вирішуються в процесі модернізації суспільства, висувають підвищені вимоги і до керівників громадських організацій, до їх ідейних, моральних, ділових та інших якостей.

Отже, не підлягає сумніву значущість дотримання вищевказаних принципів діяльності громадських організацій для досягнення максимальної її результативності та для сприяння становленню і розвитку громадянського суспільства.

Якщо проаналізувати нормативно-правову базу діяльності громадських організацій в Україні, то законодавством закріплено такі засади їх функціонування [7]:

1) у статті 36 Конституції України — принцип рівності всіх об'єднань громадян перед законами;

2) у статті 37 Конституції України — виключно судовий порядок заборони діяльності об'єднань громадян;

3) стаття 6 Закону України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. визначає такі принципи створення та діяльності об'єднань громадян, як:

- добровільність;
- рівноправність членів (учасників) громадських об'єднань;
- самоврядування;
- законність;
- гласність;
- свобода у виборі напрямів діяльності громадського об'єднання;
- можливість лише законодавчого обмеження діяльності громадських об'єднань;
- вирішення всіх основних питань діяльності об'єднання на зборах всіх членів або представників членів об'єднання;
- прозорість діяльності об'єднань громадян, тобто регулярне обнародування основних даних про керівництво, джерела фінансування і витрати та іншу інформацію.

Як бачимо, більшість із принципових засад діяльності громадських організацій законодавче закріплена, проте існує необхідність вдосконалення (деталі-

зації та поширення) цих положень і визначення механізмів їхнього забезпечення, гарантій їх виконання на практиці.

Підсумовуючи вищевказане можна зробити наступні висновки: по-перше, очевидно, що основою функціонування громадських організацій є принципи їхньої діяльності, найголовнішими з яких є правові принципи (ті, які закріплені у нормативно-правових актах); по-друге, аналіз принципів функціонування громадських організацій дає можливість провести більш детальну загально-теоретичну характеристику та оцінку їхньої діяльності.

Література

1. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: Проблеми теорії і практики: До 10-річчя незалежності України: Монографія. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ІАІП України, 2000. — С. 449.
2. Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. — К., 2001. — С. 108–111.
3. Селіванов В. Парадокси свободи і демократії // Віче. — 2000. — № 12. — С. 68.
4. Онищенко О. С. Шляхи формування в Україні громадянського суспільства // Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАМ України. — К., 2002. — Вип. 13. — С. 12–13.
5. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2002. — С. 58.
6. Цветков В. В., Горбатенко В. П. Вказ. праця. — С. 303.
7. Конституція України, прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К., 1997. — 63 с.; Про об'єднання громадян: Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII // Юридичний вісник України. — 2002. — 21–27 груд., № 51. — С. 4–9.